

**БЎЛАЖАК ҲИТОВЧИЛАРНИ КАСБИЙ
ТАЙЁРЛАШДА “КАСБИЙ ФАОЛИЯТ ПОРТФОЛИОСИ”
ТЕХНОЛОГИЯСИДАН ФОЙДАЛАНИШ**

*Жабборова Дилафруз Фурқатовна,
педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD). Навоий
давлат педагогика институти*

Аннотация: Ушбу мақолада замонавий педагогик технологиянинг асосий турлари, бўлажак ҳитовчиларнинг касбий фаолият структураси, касбий фаолиятга ёндашув технологияси ёритилган.

Калит сўзлар: Касбий ахборот, касбий маслаҳат, маҳоратли педагог қиёфаси, тарбиявий ишлар, инновацион фаолият, касбий мослашиш, профессиография.

**ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ
«ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ПОРТФОЛИО» В
ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ
УЧИТЕЛЕЙ**

*Жабборова Дилафруз Фурқатовна,
доктор философии (PhD). Навоийском Государственном
Педагогическом Института*

Аннотация: В данной статье описаны основные виды современных педагогических технологий, структура профессиональной деятельности будущих учителей, технология подхода к профессиональной деятельности.

Ключевые слова: Профессиональная информация, профессиональное консультирование, образ квалифицированного педагога, воспитательная работа, инновационная деятельность, профессиональная адаптация, профессиография.

**USE OF «PROFESSIONAL PORTFOLIO» TECHNOLOGY IN
THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS**

*Jabborova Dilafruz Furkatovna,
Doctor of Philosophy (PhD). Navoi State Pedagogical Institute*

Annotation: This article describes the main types of modern pedagogical technology, the structure of professional activity of future teachers, the technology of approach to professional activity.

Key words: Professional information, professional counseling, the image of a skilled pedagogue, educational work, innovative activities, professional adaptation, profессиоgraphy.

Ҳозирги кунда мамлакатнинг муваффақиятли ривожланишида замонавий таълимнинг ўрни ва аҳамияти катта. Шунинг учун

таълимнинг энг муҳим вазифалардан бири уни модернизация қилиш, замонавий таълим стандартлари компетенциясига асосланган ёндашув асосида ташкил қилишдан иборат.

Бўлажак ўқитувчиларнинг касбий фаолиятини замонавий педагогик технологиялар асосида такомиллаштириш моделининг мақсад компонентида малака талаблари асосида ўқитувчининг касбий компонентларини ривожлантиришга эътибор қаратилган. Жумладан, замонавий педагогик технологиянинг асосий турлари, бўлажак ўқитувчиларнинг касбий фаолият структураси, компонентлар тузилмалари ёритилган.

Инновацион фаолиятни ташкил этиш ва баҳолаш компонентида бўлажак ўқитувчиларнинг касбий фаолияти қуйидаги мезонлар (репродуктив, эвристик, креатив) ва натижада касбий фаолияти ривожланган бўлажак ўқитувчи акс этган.

Педагогик технология ахборотларни ўзлаштириш, улардан амалда фойдаланиш, улардаги янги маъно-мазмунларни ҳамда ахборотлар орасидаги турли боғлиқликларни очиш орқали янги ахборотлар яратишга ўргатиш жараёнидан иборат.

Педагогик технология – таълим методлари, усуллари, йўллари ҳамда тарбиявий воситалар йигиндиси; у педагогик жараённинг ташкилий-услубий воситалари мажмуидир.

Ҳар қандай педагогик технологияни қўллаш самарадорлиги унинг вариативлиги, ўқув-тарбия жараёнининг лойиҳалаштирилиши, унинг андозаси, ташкил этиш тамойиллари, метод ва усуллари, воситалари, шарт-шароитлари, ташкил этиш шаклларига боғлиқ.

Бу борада Швециядаги Стокгольм иқтисодиёт мактаби профессори Лоуренс Стаут таълим самарадорлигини оширишнинг етти асосий тамойилини келтиради:[3]

1. Таълим ўзаро ҳамкорликка асосланади. Ўзаро ҳамкорликда ўқитувчи ва талабанинг бир-бирларига ишончи катта аҳамиятга эга бўлиб, ўқитувчи бу борада ўз билими, маҳорати билан ўз талабасида ишонч туйғусини уйғота олиши зарур.

2. Ўқув-билув жараёни табиий жараён бўлиб, ахборотлар қабул қилиниб, идрок этилади. Ўқув жараёни табиий шароитда амалга оширилиб, талаба ўқув жараёнига мажбурий эмас, табиий ҳолда йўналтирилиши керак.

3. Билим олиш энг зарур туйғу. Билиш ҳар бир кишининг ички талабидир. Инсон учун энг зарур талаблар озиқ-овқат, хавфсизлик, севги-муҳаббат, зарур ашёлар бўлса, энг муҳими, ўз-ўзини намоён этишидир. Лекин тушуниш ва билиш зарурияти ана шу бешта талабнинг асоси бўлиб хизмат қилади.

Бошқача қилиб айтганда, ўқиш ва ўрганиш ҳар бир инсон учун ҳаёт зарурияти бўлиб, у бунинг учун курашга интилиб яшайди.

4. Ҳар бир инсон ўзига хос индивидуал хусусиятларга эга. Шунга кўра энг маҳоратли ўқитувчи ҳам таълим самарадорлигини тўлиқ амалга ошириш имкониятига эга эмас. Чунки ҳар бир талаба билимларни турли даражада ўзлаштиради.

Таълим самараси ўқитувчининг ҳар бир талаба билан индивидуал, яккама-якка билим беришига, у билан иш олиб боришига ҳам боғлиқ.

5. Ўқиш – бу узлуксиз меҳнат. Фақат онгли ва фаол меҳнат ва фаолият туфайли чуқур ва мустаҳкам билим олиш мумкин. Лекин талабанинг фаол меҳнат қилишга ўрганиши, ҳаракат қилиши натижасида муваффақиятга эришиши мумкинлигига ишонтириш зарур. Талаба ўз меҳнатидан безиллаб қолиб, ўқишга бефарқ қарашга эмас, балки ўқиш унга қувонч бахш этиши учун узлуксиз меҳнат қилишга ўрганиши зарур.

6. Маълумки ҳар бир инсон ижтимоий саналади. У яхши яшаши ва ишлаши учун бошқа кишиларга эҳтиёж сезади. Ўқиш ҳам ана шундай ҳолатдир. Агар талаба ўқишга ўзида эҳтиёж сезадиган шароитда яшаса ва ўқиса, унга ҳам ўқиш қадрли ва завқли бўлади.

7. Таълим амалиёт билан мустаҳкам алоқада бўлиши керак. Бу барча тамойиллар ичида энг муҳимидир. Тўғри, таълимда, албатта, назарий маълумотлар ҳам мавжуд. Лекин ҳар бир назарий қоида амалиётда қўлланиши зарур.

Юқоридаги тамойиллар ўқитувчидан таълим жараёнида турли воситалардан фойдаланишни, берилаётган билим аниқ, тушунарли бўлиши, талаба билим олиш жараёнида фаол қатнашиши, ўз муваффақиятларидан қаноат ҳосил қилиши, ўқитувчи ҳам талабанинг эътиборига кириб, ҳар иккаласи фаолликда бир-бирига ишонч билан муносабатда бўлиши зарур.

Педагогик технология – бу ўз олдига таълим шакллари оптималлаштириш вазифасини қўювчи, бутун ўқитиш ва билимларни ўзлаштириш жараёнини техник ресурслар ва одамларнинг ўзаро муносабатларини ҳисобга олган ҳолда яратиш, қўллаш ва аниқлашнинг тизимли методидир.[1] Шуларни ҳисобга олиб бўлажак ўқитувчиларни касбий фаолиятга тайёрлашда тизимли равишда “касбий фаолиятга ёндашув” технологиясини ишлаб чиқдик.

Касбга йўналтириш – бу ҳар бир шахснинг ўзига хос индивидуал хусусиятлари ва меҳнат бозорининг эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда, ўз касбий ўрнини топиши учун шахсга таъсир этишнинг илмий асосланган шакл, усул ва воситалар тизимидир. У инсоннинг касбий қизиқиши ва имкониятлари ҳамда жамиятнинг аниқ бир касбий фаолият турига эҳтиёжларининг мутаносиблигига эришишга йўналтирилган.[4]

Касбга йўналтириш қуйидаги қисмларини ўз ичига олади: Касбий ахборот, касбий маслаҳат, касбий танлов ва саралаш, касбий мослашиш.

Касбий ахборот – маълум бир касбни эгаллаш хоҳиши бўлган шахсга, турли мутахассисликларни эгаллашнинг шакл ва шароитларига, касбий

малакаларнинг ўсиш имкониятларига, меҳнат бозорининг ҳолати ва эҳтиёжига, касбий қизиқишларнинг шаклланишига, шахснинг истак ва кўникмаларига қўйилган талаблар ҳамда замонавий касбларнинг истиқболи ва мазмуни тўғрисидаги маълумотларни тўплаш, тарғибот қилиш чора-тадбирларидир.

Касбий маслаҳат – касб танлаш, касбни ёки фаолият турини ўзгартиришда ёрдамга муҳтож бўлган шахснинг индивидуал-психологик хусусиятлари, шахсий фазилатлари, касбий қизиқишлари, мойиллиги, соғлиги ва меҳнат бозори эҳтиёжларини ўрганиш асосида психолог-маслаҳатчи билан илмий ташкил этилган ўзаро мулоқот тизимидан иборат.

Касбий танлов ва саралаш – касбий фаолиятнинг алоҳида турларига яроқлилиқ даражасини аниқлашга йўналтирилган шахснинг психофизиологик хусусиятлари (танлаш) ёки аниқ бир касбга бўлган психофизиологик меъёрий талаблар (саралаш) асосида шахсни ҳар томонлама ўрганиш тизимидир.

Касбий мослашиш – ишлаб чиқаришда касбий фаолиятнинг ижтимоий психологик ва ташкилий-техник шароитларига шахсни мослаштиришга, уни муваффақиятли равишда касбни эгаллаши учун шарт шароитларни яратишга йўналтирилган чораларнинг комплекс тизимидир.

Профессиография – (ахборот, ташхис, коррекцияловчи, шакллантирувчи) ва касбий ташхис (шахсни ўрганишнинг психологик, психофизиологик, тиббий ва бошқа усуллариининг мажмуи) касбга йўналтиришнинг ахборот услубий кетма-кетлигининг асоси ҳисобланади.

Республикамизда бўлажак ўқитувчиларни касбий фаолиятга тайёрлаш жараёни самарадорлигини ташхис этишнинг илмий-методик таъминотини яратиш бўйича ижобий тажриба тўпланган (умумкасбий компетенцияларнинг шаклланганлигининг рефлексив тизими, талаба “портфолио”си, турли маънавий-маърифий танловлар, кўшимча касбий таълим дастурларини ўзлаштиришни баҳолаш тизими). Жумладан, талабаларнинг умумкасбий компетенцияларни эгаллаганлиги, ижтимоий фаоллик даражасини баҳолаш учун кўп номинативли баҳолаш тизимлари ишлаб чиқилмоқда.

Педагогика фанида талабаларнинг аудиторияда ва аудиториядан ташқари фаолияти натижаларини баҳолаш муаммосини ҳал этишга доир қатор инновацион ёндашувлар қарор топган. Касбий фаолиятга тайёрлиги натижаларини баҳолашнинг таълим амалиётида кенг тарқалган методларидан бири портфолиодир.

У анъанавий назорат-баҳолаш воситаларини тўлдиради ва талаба томонидан фаолиятнинг турли соҳаларида – ўқув, илмий-тадқиқот, ижтимоий, спорт, касбий ва ҳоказоларда – эришилган натижаларни

сарҳисоб қилиш имконини беради.

Портфолио – талабанинг, одатда, маълум вақт давомида яратиладиган ва турли рукнлар бўйича гуруҳланадиган, маълум бир мезонлар асосида таълим олувчиларнинг муваффақиятлари ва эришган ютуқларини намойиш этувчи ишлари мажмуидир.

Портфолио талабанинг касбий фаолитга тайёрлашда энг яхши ижодий ишлари ёки ташаббуслари, турли фаолият соҳаси бўйича амалий иш тажрибасига доир сара намуналар, шунингдек ўз-ўзини такомиллаштириш ва ривожлантиришидан гувоҳлик берувчи ва фанларни ўзлаштиришдаги ютуқларни акс эттирувчи ҳужжатларни ўз ичига олади. Портфолиони яратишдан мақсад – талабанинг ўз устида мустақил ишлашига шароит яратиш, ОТМдага ўқув фаолияти натижаларини қайд этиб бориш, илмий-тадқиқот, ижодий ёки спорт соҳасидаги фаолиятини рағбатлантириш, талабанинг ўз фаолияти таҳлил этиб боришга ва албатта булар орқали касбий фаолиятга тайёрлашга йўналтиришдан иборат.

Педагогик адабиётларда “портфолио” атамасининг кўплаб таърифлари учрайди. Масалан, портфолио нафақат талабанинг ўқув фаолияти натижалари, балки уларга эришиш учун сарфлаган куч-ғайратини, шунингдек, талабанинг билим ва кўникмаларидаги аввалги натижаларга нисбатан яққол намоён бўладиган ютуқларни ҳар томонлама намойиш этадиган ишлар коллекцияси сифатида таърифланади. Шунингдек, портфолио талабанинг ўқув фаолияти натижаларини мақсадга йўналтирилган, тизимли ва узлуксиз баҳолаш ҳамда ўз-ўзини баҳолаш шакли сифатида қаралади. Келтирилган тавсифлар бир-бирига зид бўлмай, ўзаро бир-бирини тўлдиради. Портфолио методи талабага ўз олдига эришиш учун қўйилган мақсадни бевосита кузатиш имконини беради. Портфолио талабанинг билиш, ижодий ва илмий меҳнатини баҳолаш ҳамда ўз-ўзини баҳолаш воситасидир. Портфолиони яратиш тамойилларига қуйидагиларни киритиш мумкин: тизимлилиқ, тўлиқлик, муайян изчиллика эгалиқ ва тақдим этилаётган ахборотнинг ишончлилиги, эстетиклилиги.

Портфолио ўзида белгиланган тартибда ташкиллаштирилган ўқув материаллари тўпламини акс эттиради. Ундаги катта блоклар бўлимлар, унинг ичидагилар эса лавҳа (рубрика)лар деб номланади. Бўлим ва лавҳалар сони ҳамда уларнинг номланиши ҳар бир аниқ вазиятдан келиб чиққан ҳолда турлича бўлиши мумкин. Портфолиода бўлимлар ва материалларнинг номланиши аниқ шакллантирилган бўлиши талаб этилади. Ҳужжат ва материалларни йиғишни талаба ўзи мустақил амалга оширади.

Талабаларни “Касбий фаолият портфолиоси” технологияси яратишга доир фаолияти қуйидаги босқичлар кетма-кетлигидан иборат бўлди:

1-босқич. Дастлаб талабаларда портфолио яратишга доир мотивация

ҳосил қилинди. Талабаларга портфолионинг афзалликлари, уни яратишдан кўзланган мақсад, портфолионинг турлари ҳақида маълумот берилди. Сўнгра портфолионинг тузилиши билан таништирилди:

- 1) титул қисми;
- 2) мундарижа;
- 3) портфолионинг мақсадини кўрсатиш;
- 4) портфолионинг бўлимлари ҳақида маълумот бериш.

2-босқич. Талабалар билан ҳамкорликда портфолионинг тури ва тузилиши ҳақида келишиб олинди.

3-босқич. Портфолиони яратиш муддати ва вақти белгилаб олинди.

4-босқич. Портфолиони баҳолаш мезонлари келишиб олинди. Портфолиони баҳолашда қуйидаги тамойилларга риоя қилини таъкидлаб ўтилди: 1) саводхонлик; 2) эстетиклик; 3) мақсадга эришилганлик; 4) мазмуннинг бойлиги; 5) ижодий ёндашув.

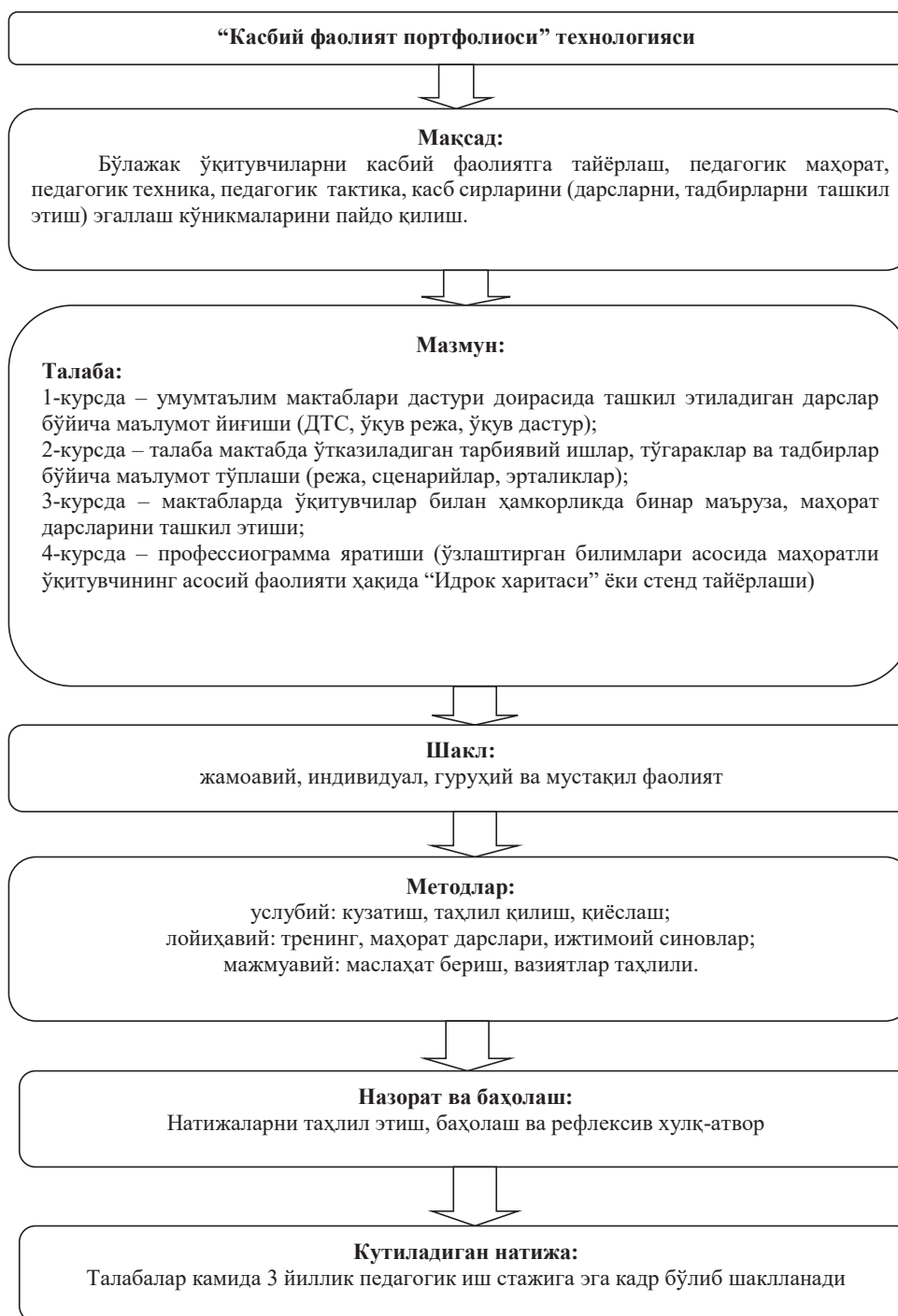
Талабалари томонидан 4 йил давомида ишлаб чиқиладиган “Касбий фаолият портфолиоси” яратишга қўйиладиган талабларга мувофиқ тўртта бўлимни ўз ичига олди:

“Умумтаълим мактабларининг ўқув-меъёрий ҳужжатлари” бўлими. Бу бўлимнинг мақсади: талабаларнинг мактаб ўқитувчиси фаолиятига доир методик ва меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар ҳақидаги маълумотларни тақдим этиш. Ушбу бўлим талабалар томонидан 1-курсда тайёрланди, яъни мактаб ўқитувчиси фаолиятига доир барча методик ва меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар тўпланди, таҳлил қилинди ва баҳоланди.

“Тарбиявий ишлар” бўлими. Бу бўлимнинг мақсади талабанинг мактаб дастури доирасидаги синф раҳбарининг тарбиявий ишларни ташкил этишга доир материалларини тўплаши ва тақдим этиши саналади. Бунда тарбиявий тадбирлар сценарийлари, ижтимоий лойиҳалар, тарбия технологиялари, педагогик диагностика, профилактика ва коррекцион материаллар киритилди. “Тарбиявий ишлар” бўлими талабалар томонидан 2-курсда ташкил этилади.

“Маҳоратли педагог қиёфаси” бўлими. Ушбу бўлимда талаба мактаб ўқитувчиси билан ҳамкорлик олиб борган ишларини киритди ва ўқув амалиёти даврида бинар дарсларни ташкил этди (бир йил давомида камида 7-10 тагача). “Маҳоратли педагог қиёфаси” бўлими амалий олиб борилиши ҳисобга олиниб, 3-курсга мўлжалланди ва талабанинг ташкил этган “Маҳорат дарс”лари видео, фото лавҳа сифатида киритилди.

“Профессиограмма” бўлими. Бунда талаба тўрт йиллик тажрибаси ва кузатувлари асосида замонавий ўқитувчи имиджини инфографикасини яратди. Бунда талаба ўзини келгусидаги маҳоратли педагог қиёфасини, касбий фаолиятига доир керакли методик, дидактик ишларини схемага солди. Ушбу бўлим ишлари ҳисоботи талабанинг малакавий амалиёти сўнгида ташкил этилди

“Касбий фаолият портфолиоси” технологияси жараёнида бўлажак ўқитувчилардан яратилган портфолиоларини текшириш ва баҳолашга ҳам алоҳида эътибор қаратилди.

Хулоса қилиб айтганда Ўқув-тарбия жараёнида ўқитувчининг маҳорати ва касбий кўникмалари алоҳида ўрин эгаллаб уни шакллантириш учун педагогик таълим жараёнини замонавий педагогик

технологиялар асосида ташкил этиш мақсадга мувофиқдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Азизхўжаева Н.Н. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. Ўқув қўлланма. - Т., Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси адабиёт жамғармаси нашриёти. 2006. - 160 б.

2. Авлиякулов Н.Х., Мусаева Н.Н. Модулли ўқитиш технологиялари. – Т.: “Fan va texnologiyalar” нашриёти, 2007. – 97 б.

3. Химматалиев Д.О. Касбий фаолиятга тайёргарликни диагностика қилишда педагогик ва техник билимлар интеграцияси (Техника олий таълим муассасалари “Касб таълими” йўналишлари мисолида): - Пед. фан. докт. (DSc) дисс.-Т., 2017. – 230 б.

4. Азизова Г.Г. Олий таълим муассасалари профессор-ўқитувчиларининг касбий-педагогик фаолиятини такомиллаштириш. Пед.фанл. бўй. фал. док. дисс. автореф. – Т.: 2019. – 48 б.

5. Olimov Sh. Sh., Durdiyev D.Q. Pedagogik texnologiya. – Buxoro: “Sadriddin Salim Buxoriy” Durdona nashryoti, 2019. – 184 b.

6. С.Б. Санаева Компетенциявий ёндашув асосида бўлажак педагогларни тарбиявий фаолиятга тайёрлаш тизимини такомиллаштириш. Диссертация, 2020 йил